

Små barn i familjehem och deras läsvanor

Gia Kjellén

FoU
Nordväst

STOCKHOLMS LÄN

Rapport 2006:3



Rapport 2006:3



**Forsknings- & utvecklingsenheten
För socialtjänstens individ- och
familjeomsorg
i nordvästra Stockholm:**

*Ekerö, Järfälla, Sigtuna, Sollentuna,
Solna, Sundbyberg
Upplands-Bro, Upplands Väsby*

Små barn i familjehem och deras läsvanor

Gia Kjellén

Gia Kjellén

Små barn i familjehem och deras läsvanor

Rapport 2006:3

FoU-Nordväst – Forsknings- & utvecklingsenheten för
socialtjänstens individ- och familjeomsorg i nordvästra
Stockholm. Beställningen görs från FoU-Nordväst,

Tingsvägen 17B, 191 86 Sollentuna

Fax 08-625 17 69 eller via

email: fou-nordvast@sollentuna.se

© Alla rättigheter förbehållna Forsknings- och
utvecklingsenheten samt författarna.

Grafisk form: Cristina Josefsson

Tryck: Tryckpaketet, Ockelbo

ISBN 91-89681-14-2

TACK

Att arbeta med familjehemsplacerade barn är ett privilegium. Att under åren få lära känna dessa barn och kunna följa deras utveckling har givit stor stimulans. Hur kan man hjälpa barnen på bästa sätt? Därför har jag blivit intresserad av barnens skolgång och särskilt deras läsvanor eftersom dessa har en avgörande betydelse för resultaten i skolan och deras framtid.

Barnens fosterföräldrar gör fantastiska insatser och jag är full av beundran för alla dem jag möter. Jag ägnar ett stort tack till alla de fostermammor och fosterpappor som ställde upp för att bli intervjuade för den här studien. Det är ingen lätt sak att bli intervjuad, särskilt inte via telefon.

Under arbetet att bearbeta intervju materialet och skriva rapporten har jag haft stor hjälp av chefen för FoU-Nordväst, Ann Boklund Palm, som min handledare. Jag vill tacka Ann å det varmaste för alla intressanta diskussioner, förslag till förbättringar och inte minst för all den tid och det intresse hon visat för mitt projekt.

Sollentuna i maj 2006

Gia Kjellén

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Terminologi	7
1.3 Teoretiska utgångspunkter	8
1.4 Begreppet "literacy"	8
2. SYFTE, FRÅGESTÄLLNING OCH METOD	11
2.1 Syfte med intervjuundersökningen	11
2.2 Metod	11
2.2.1 Genomförande	11
2.2.2 Urval	12
2.2.3 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	12
2.2.4 Metoddiskussion	13
3. OLIKA TYPER AV FOSTERFAMILJER	15
4. TEMAN	17
4.1 Vardagsbestyr	17
4.1.1 Vad är "en vanlig dag"?	17
4.1.2 Aktiviteter	18
4.2 Läsningsens roll i fosterfamiljer	20
4.2.1 Att läsa är viktigt	20
4.2.1.1 Böcker och behovet av läsning	21
4.2.1.2 Annat material	22
4.2.1.3 Skolans betydelse för läsningen	22
4.2.2 Fosterbarnens läsvanor	23
4.2.2.1 Att erövra läsandet	23
De små barnen	
När, vad och hur läser de barn som kan läsa själva?	
4.2.2.2 Hinder för läsande	27
4.2.2.3 När det finns stora problem	28
4.2.3 Fosterföräldrarnas läsvanor	29
4.2.3.1 Vad läser fosterföräldrarna?	29
4.2.3.2 Biblioteksbesök	30
4.2.4 Sammanfattning	31
4.2.4.1 Resultat efter familjetyp	31

5. HUR SKA RESULTATET TOLKAS?	33
5.1 Vardag	33
5.1.1 Vardagsrutiner och struktur	33
5.1.2 Aktiviteter	34
5.2 Läsning i vardagen	34
5.2.1 De äldre barnen	34
5.2.2 De yngre barnen	35
5.2.3 De oroliga barnen	36
5.3 Fosterföräldrarnas läsvanor	36
5.4 Läsmaterial och bibliotek	37
5.5 Datorer och videofilmer	37
6. SAMMANFATTANDE SLUTSATSER OCH DISKUSSION	39
6.1. Läsningens betydelse	39
6.1.1 Andra aktiviteter	40
6.1.2 Små barn och bibliotek	41
6.1.3 Datorer och videofilmer	42
6.2 Forskning	42
6.3 Socialtjänst och skola	43
6.4 Allmänna rekommendationer	44
7. LITTERATUR	47
Bilaga 1 Informationsbrev	52
Bilaga 2 Frågor	54

1. INLEDNING

*”Om man utestänger vissa individer och grupper från utbildning, kärlek och omsorger, så blir hela samhället och riket lidande av detta”
(Ranelid, 2004, s 117)*

1.1 Bakgrund

Omkring 13 000 barn är placerade i familjehem varje år (Socialstyrelsen, 2003). Det är ungefär lika många barn placerade i Storbritannien procentuellt av befolkningen under ett år. Forskning om dessa barn och deras livssituation har bedrivits i England under många år. Frågan har aktualiserats något senare i Sverige (Vinnerljung, 1996).

Studier som gjorts visar att familjehemsplacerade barns resultat i skolan ligger långt under genomsnittet. Därmed är deras livschanser mer begränsade än andra barns. Som vuxna hamnar de alltför ofta i fattigdom, utanförskap och brottslighet (Goddard, 2000).

För att uppnå ett bra resultat i skolan har läs- och skrivkunnighet en viktig plats. Vad händer i ett barns skolgång om barnet inte kan läsa och skriva innan det går vidare i skolsystemet? I det moderna informationsamhället är det nödvändigt för individen att nå upp till en nivå där han eller hon fungerar på ett tillfredsställande sätt beträffande att läsa, skriva och tala. Många studier visar dock att flera elever lämnar grundskolan utan att ha nått den nivån (Fahlén, 2002).

Enligt svensk lagstiftning omfattar skollagen alla elever och det framgår av 4 kap 1§ att *”---särskilt stöd ska ges till elever som har svårigheter i skolan”* (Skollagen, 1985; SFS 1985:1100). Det innebär att barn placerade i familjehem har samma rätt till skolgång på samma villkor som barn i kommunen som bor i sina föräldrahem.

Många familjehemsplacerade barn har behov av särskilda stödinsatser i skolan på grund av beteendestörningar, inlärningssvårigheter

och allmän ”stökighet”. Barnets problem är ofta komplicerade och det är svårt att se vad som är skolans ansvar enligt skollagen och vad som är den placerande socialnämndens ansvar enligt socialtjänstlagen. Flera av dessa barnen får en ofullständig skolgång, vilket gör det svårare för dem att studera vidare och/eller skaffa sig en lämplig yrkesutbildning. Socialnämnden har emellertid ett särskilt ansvar att se till att barnet får lämplig utbildning enligt 6 kap 7§ socialtjänstlagen (SFS 2001:453; Svenska Kommunförbundet, 2003).

Läroplanen har fastställt att skolan måste arbeta på att ge varje barn ett rikt nyanserat språk. Barnet måste också lära sig att vårda sitt språk. Dessutom är fastställt att läsning är viktigt för barns utveckling och de bör ha halva sitt ordförråd före sju års ålder (Utbildningsdepartementet, 1994). Därför är det viktigt att barn kommer i kontakt med böcker och annat läsmaterial redan innan de kan läsa själva. Det bör finnas olika typer av litteratur i skolan för barn att välja från för att utveckla deras läsvanor och språk (Amborn och Hansson, 1998).

Omkring tre fjärdedelar av de barn och ungdomar som placeras i dygnsvård, placeras i familjehem. Trots detta är forskningen inom området begränsad, vilket både riksdagens revisorer och socialstyrelsen har påpekat (Socialstyrelsen, 1999; Rapport 2001/02:16). Riksdagsrevisorerna har i sin rapport funnit att det är ovanligt att socialsekreterare har någon strukturerad metod för att följa upp familjehemsplacerade barns utveckling. Två tredjedelar av de tillfrågade socialtjänstenheterna hade inte heller någon systematisk uppföljning av placerade barns utbildningsresultat. Riksdagsrevisorerna konstaterar också att ”familjehemsplacerade barns skolgång fungerar dåligt” (Ibid. s 80).

1.2 Terminologi

I lagstiftningen före socialtjänstlagen fanns begreppen ”fosterföräldrar”, ”fosterbarn” och ”fosterhem”. Det är också termer som ligger närmast uttrycken i det engelska språket (Höjer, 2001). Eftersom jag har studerat forskning om familjehemsvård både i England och Sverige och föredrar dessa termer kommer jag att använda

dem i den här rapporten. Ibland förekommer dock även begreppen "familjehem" och "familjehemsvård" som används i socialtjänstlagen.

1.3 Teoretiska utgångspunkter

Forskningen i England om placerade barns skolresultat och utbildningssituation har under de senaste 20 åren utvecklats mycket. Den har också bidragit till att många förändringar gjorts, inte minst beträffande lagstiftningen och samarbetet mellan socialtjänsten och skolan. Den svenska forskningen har inte utvecklats på samma sätt men den forskning som finns pekar i samma riktning som den engelska (Kjellén, 2004).

I England klarar få placerade ungdomar av att gå ut skolan med motsvarigheten till gymnasieexamen och ytterst få går vidare till universitetsstudier eller annan form av vidareutbildning. Enligt statistik klarade åtta procent av alla placerade barn gymnasieexamen vilket kan jämföras med att 50 procent av normalpopulationen klarade samma examen. Det har föranlett brittiska regeringen att sätta upp mål för år 2006 då minst 15 procent av alla placerade barn ska klara gymnasieexamen (SEU, 2003).

I Sverige finns kunskap som pekar i samma riktning. I en nyligen utförd nationell longitudinell statistisk studie på åldersgrupper födda under 1970-talet har det visat sig att barn som varit placerade före tonåren eller varit långtidsplacerade gick ut med enbart grundskolekompetens. Barn som hade varit placerade först i tonåren hade fyra gånger större chans att gå ut gymnasiet (Vinnerljung et al, 2004). Även i en annan studie framkom att placerade barn hade uppnått sämre resultat i skolan jämfört med jämnåriga (Andersson, 1999). För övrigt finns i Sverige föga forskning att tillgå inom det här området. Mera forskning om fosterbarns skolgång och utbildning behövs i Sverige (Vinnerljung, 1998).

1.4 Begreppet "literacy"

I engelsk litteratur används "literacy" för att beteckna olika begrepp medan det på svenska egentligen saknas motsvarande uttryck. Det som närmast har använts i översättning är "skriftspråkighet" men

det påpekas också att det inte finns någon enhetlig, godtagbar definition (SOU, 1997:108). I dagligt tal används översättningen ”läs- och skrivkunnig” (Fahlén, 2002).

När det gäller barn i förskoleåldern talar forskare om ”emergent literacy” (Garton and Pratt, 1989; Makin and Whitehead, 2004). Det är viktigt för det lilla barnet att så tidigt som möjligt få uppleva olika typer av ord, tal, sånger och ramsor samt att det finns många böcker och annat läsbart i hemmet som blir hjälpmedel för att utveckla läs- och skrivkunnigheten. Föräldrarna kan börja läsa för så små barn som tre månader gamla. Ju tidigare föräldrarna tar sig an uppgiften att läsa för och med barnet desto bättre är det för barnets läsutveckling (Makin and Whitehead, 2004). Det har också visat sig att barn som kommer efter i skolarbetet på grund av svårigheter med läsning ofta har svårt att komma vidare i skolsystemet. Det handlar ofta om barn i utsatta familjer som upplever den här situationen. De anses inte få tillräckligt med stimulans och erfarenheter av socialisering för att vara skolmogna (Durlak, 1995; Gilligan, 2001). Även andra studier visar att föräldrar som läser med sina barn före skolåldern stimulerar både deras språk- och läsutveckling (Svensson, 1993) och goda läsvanor senare i livet grundläggs i tidig barndom (Johnson-Smaragdi och Jönsson, 2002). I en annan studie påpekas att mer än hälften av alla misslyckanden i skolan vid 10-års ålder beror på läs- och skrivsvårigheter. En god läsförståelse i fjärde klass hör till de starkaste indikationerna på att ett högriskbarn skulle kunna utvecklas positivt i vuxen ålder (Werner and Smith, 1992).

”Literacy” har också en social dimension. Forskare talar om att barn idag föds i ett samhälle där det finns text överallt. Barn ser bokstäver och ord på bilar, bussar och tåg liksom på TV och T-shirts. Det har kallats ”literacy” som ’social practice’ (Nutbrown, 1997).

En engelsk forskningsrapport visar att det kan vara svårt att hitta välutbildade personer som tidigare varit familjehemsplacerade någon gång i livet för att få veta vilka faktorer som de ansåg vara viktigast för att lyckas. En av dessa faktorer var läskunnighet vid fyra års ålder samt att de hade tillgång till böcker genom att de själva hade skrivit in sig på bibliotek. Ingen av dessa personers föräldrar

hade någon yrkesutbildning eller vidareutbildning, men det hade varit viktigt för de flesta att föräldrarna någon gång hade visat intresse för deras skolgång även om barnen inte hade träffat dem under lång tid. Familjehemsföräldrarnas stöd och hjälp med skolarbetet var också viktigt (Martin and Jackson, 2002).

Även om det ännu finns lite kunskaper om barnets upplevelser och erfarenhet före placeringen är det säkerställt att en placering påverkar barnets skolresultat (Elliott, 2002). Vuxna i det placerade barnets omgivning som fosterföräldrar, lärare och socialarbetare har ofta visats ha lägre förväntningar på placerade barn beträffande skolprestationer jämfört med icke-placerade, resursstarka barn. Placerade barn har ofta bruten skolgång, låga betyg eller inga alls och det finns inga ambitioner för barnen i deras omgivning (Fletcher-Campbell, 1997; Gilligan 2001; Harker et al, 2004; Vinnerljung et al, 2004). Livschanserna blir då i förlängningen sämre för placerade barn som inte klarat sig i skolan, ofta på grund av dålig läskunnighet och dåliga läsvanor.

2. SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR OCH METOD

Hur ser då situationen ut för barn placerade av Sigtuna kommuns socialförvaltning beträffande läsvanorna? För att undersöka det ställdes frågor till familjehemsföräldrarna om både barnens och fosterföräldrarnas läsvanor. För att ta reda på hur fosterföräldrarna klarar av det krävande och känsliga arbete som det innebär att ta hand om och leva med fosterbarn, har frågor ställts om vardagslivet och vilka aktiviteter fosterbarnen ägnar sig åt.

2.1 Syfte med intervjuundersökningen

Syftet med föreliggande studie är att ta reda på hur fosterbarnens läsvanor ser ut. Jag vill också ta reda på hur fosterföräldrarna hjälper fosterbarnen att läsa.

Det leder till följande frågeställningar:

- I vilken utsträckning läser man?
- Om de läser – när, hur gör fosterföräldrarna?
- Vilken plats har läsningen i vardagen?
- Hur mycket läser barnen?
- Vad läser barnen?

2.2 Metod

Rapporten är en intervjuundersökning med familjehemsföräldrar med en kvalitativ forskningsansats. Den här metoden har valts därför att den passar ämnesvalet. Intervjuerna har tolkats efter transkribering.

2.2.1 Genomförande

Ett brev skickades till samtliga nio familjehem med barn i åldrarna upp till nio år placerade av Sigtuna kommun (se bilaga 1). Avsikten var att ge en bakgrund till studien och fråga om de ville delta. I brevet redogjordes för att utbildning under barn- och ungdomsåren visats vara avgörande för livet som vuxen. Vidare informerades om att undersökningen, som genomförs inom Forsknings- och Ut-

vecklingsenheten Nordväst, skulle ge kunskaper för att socialtjänsten bättre ska kunna stödja både familjehemmen och de placerade barnens utveckling. Familjehemsföräldrarna fick ett datum och en tid då de skulle bli uppringda. Intervjuerna genomfördes på telefon under april och maj 2004. Det innebär att alla familjehemsföräldrar har svarat på frågor utifrån ett formulär med öppna frågor (se bilaga 2).

2.2.2 Urval

Nio fosterfamiljer som hade barn placerade av Sigtuna kommun i åldern upp till nio år valdes ut. I varje fosterfamilj fanns två föräldrar och en fosterförälder i varje familj intervjuades. Vem som skulle besvara intervjufrågorna fick fosterföräldrarna bestämma själva. Det var fyra fosterpappor och fem fostermammor som valde att besvara frågorna. De har även svarat på frågor om sin partner.

I de nio fosterfamiljerna fanns det elva placerade barn varav två syskonpar. Barnen var sex pojkar och fem flickor i åldrarna nio månader till nio år. Åtta barn var placerade enligt LVU (Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga) och tre barn var placerade enligt SoL (Socialtjänstlagen).

Alla intervjuerna spelades in på band med familjehemsföräldrarnas tillåtelse. De informerades om att banden förstörs när rapporten är klar. Intervjuerna har sedan skrivits ut ord för ord. Från dessa utskrivna intervjuer har data bearbetats kvalitativt och kodats. Två teman har utkristalliserats. Jag ville undersöka hur barnets vardag tillsammans med familjehemsföräldrarna såg ut samtidigt som jag ville undersöka både barnens och familjehemsföräldrarnas läsvanor för att anknyta till utbildnings- och vardagstemat.

2.2.3 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Mätningensinstrument ska ge tillförlitliga mätningresultat och mätningresultaten ska ha hög reliabilitet (Swedner, 1982). Trost (2001) har uttryckt det så, att om man använder enkla satser med begripliga ord då får man hög reliabilitet (s 59). I den här studien gjordes intervjuerna på telefon och bandades. De inspelade intervjuerna skrevs senare ut: utskriften blir därmed en konstruktion med

bedömningar och avgöranden i tolkningen. Det blir då viktigt hur tolkningen görs. En förutsättning för att komma fram till en giltig tolkning är kunskaper i ämnet (Kvale, 1997).

I kvalitativa studier är egenskaper eller kvalitet de fenomen som man inriktar studien mot. I den här studien är fenomenet fosterföräldrar som uttalar sig om fosterbarns och sina egna läsvanor. Det som har tolkats och framställs i studien kan kanske gestalta sig så i andra sammanhang också och därigenom vara generaliserbart (Ruth, 1991).

Mätninginstrument, det vill säga det instrument som används för att mäta människors beteende, åsikter och känslor, ska mäta just det som det avser att mäta för att få hög validitet (Kvale, 1997; Trost, 2001). Man ska se nya strukturer och uppnå ny förståelse genom tolkning av det som uttalats i intervjuerna. Det har gjorts genom transkribering av intervjuerna. Utsagorna sorterades och kodades i kategorier som sedan bildade två teman. Jag har gått igenom materialet om och om igen och resonerat kring hur jag ska förstå det som sagts (Kvale, 1997).

2.2.4 Metoddiskussion

Skälet till att intervjuerna gjordes via telefon var att det skulle spara tid och göra det enklare då familjerna bodde spridda över ett större geografiskt område. Det handlar om en mindre undersökning, som kan betraktas som en förstudie inför en eventuell större studie i framtiden. Även om den inte har fler än nio intervjuer, så är det en totalundersökning i vilken alla barn i åldrarna nio månader till nio år placerade av Sigtuna kommun ingår.

Nackdelarna med telefonintervjuer kan vara att man som intervjuare missar kroppsspråk och andra outtalade signaler. Dessutom hade det varit bra att kunna göra sig en egen bild av hur det ser ut hemma hos barnen och hur många böcker de och familjehemsföräldrarna har i sina hyllor. En av deltagarna framförde också i intervjun, att det hade varit mycket bättre om den hade ägt rum i hemmet. Då hade jag fått se hur bra fosterbarnet har det och dessutom kunde själva intervjusituationen ha tjänat som ett stöd för fosterföräldrarna.

Svaren kan också ha påverkats av att flera av de intervjuade fosterföräldrarna kände mig sedan tidigare. Det kan få konsekvenser i svaren såtillvida att fosterföräldrarna kan tro att jag förväntar mig ett visst svar. Några av fosterföräldrarna hade också före intervjun deltagit i en föreläsning av en utomstående föreläsare om läsningens betydelse anordnad av Sigtuna kommuns socialförvaltning. En fosterförälder hade varit på föreläsning av logoped i sina biologiska barns skola och var därmed insatt i betydelsen av goda läsvanor tidigt i livet.

För att få en fullständig bild av läsvanor och läskunnighet hos barnen eller deras skolresultat hade det också varit värdefullt med intervjuer med barnen själva och med deras lärare.

3. OLIKA TYPER AV FOSTERFAMILJER

Bearbetningen av intervjuerna gjorde det möjligt att urskilja några olika kategorier av fosterfamiljer. Det kunde göras genom fosterföräldrarnas olika sätt att framföra svar på frågorna, vilket i och för sig var att förvänta sig. Det framgick emellertid också att de hade olikartade sätt att närma sig de olika områdena och teman de intervjuades om. Indelningen som gjorts är enbart ett sätt att förstå olika beteenden hos fosterfamiljerna. Fosterfamiljerna har delats in i tre grupper:

- Den professionella familjen
- Den hjärtevarma familjen
- Den aktiva familjen

Den professionella familjen är som familj varm och omtänksam i sitt bemötande av barnet men också i sin framtoning när den talar om barnet och vardagen. Familjen framstår som professionell också i den bemärkelsen att den vet vad barn behöver.

Familjen som benämns som hjärtevarm bemöter barnet utifrån ett sätt som kan kallas att bry sig ”från hjärtat”. Barnet bemöts med mycket värme i vardagen och ingår på ett naturligt sätt i familjen.

Den aktiva familjen kan beskrivas som en familj med ett rationellt och tydligt beteende i bemötandet av barnet. I den här typen av familj finns också god kunskap om vad barn behöver.

Det finns givetvis drag av alla tre typerna av familjer inom varje familjetyp men jag har ändå valt att dela in de nio fosterfamiljerna i tre olika kategorier beroende på att vissa drag är mer framträdande än de andra enligt min indelning. Det är dock viktigt att komma ihåg att alla fosterföräldrarna som intervjuades visade prov på stor insikt i och kunskap om de placerade barnens behov och vikten av en god omvårdnad.

Av de nio intervjuade fosterföräldrarna kan tre beskrivas som del av den professionella familjen, fyra som hjärtevarma och två som

aktiva. De olika typerna av fosterfamiljer anges i presentationen av de olika utsagorna.

4. TEMAN

Ur intervjuerna växte två teman fram som belyser olika dimensioner i fosterbarnens liv och fosterfamiljernas livsmönster. Dessa två teman relaterar till dels hur vardagen ser ut och vilka aktiviteter fosterbarnen ägnar sig åt, dels till vilka läsvanor fosterföräldrarna själva har och hur detta påverkar deras sätt att hjälpa fosterbarnen att läsa och tillägna sig läsandet. Det framgår av vardagslivets rytm och mönster hur läsningen eller avsaknaden av den ingår i detta.

4.1 Vardagsbestyr

4.1.1 Vad är "en vanlig dag"?

Det framgår av de flesta intervjuerna att vardagen handlar mycket om praktiska saker och logistik. Man stiger upp en viss tid på morgonen, äter frukost för att sedan köra barn till skolan eller se till att de kommer i tid till skolbussen. I stort sett alla de nio fosterföräldrarna rapporterar måltider i någon form. Man handlar mat tillsammans som fosterbarnet ibland hjälper till att tillaga. Måltiderna man talar om är frukost, lunch och middag. Det yngsta barnet får välling på morgonen när hon har vaknat. Ett av barnen äter frukost i skolan. Mellanmål spelar också en viktig roll och nämns av flera. En av pojkarerna tycker inte om att gå hem från dagis därför att han inte får 'mellis' tillsammans med de andra barnen innan han går hem.

Enligt vad fosterföräldrarna berättar ska fosterbarnen iväg på morgnarna till dagis eller skolan för att efter skolan ofta vara på fritids. På kvällarna äter barnen middag vid en viss tid och före sänggåendet tittar de flesta barn på barnprogram på TV eller på videofilm för barn om de inte är ute och leker eller cyklar.

"Hon leker och far runt när hon kommer hem från skolan."(den professionella familjen)

Många av fosterföräldrarna nämner lek ute eller inomhus efter skolan och före sänggåendet. Några av barnen tittar på TV på eftermiddagarna eller spelar dataspel. Ett av barnen måste titta på barnprogram vid en viss tid varje kväll, vilket är mycket viktigt för honom. De yngsta barnen har även sovstunder under dagen.

Sänggåendet för de äldre barnen sker på olika sätt. En förälder stoppar om barnet och säger god natt medan han lyssnar på musik eller på en barnbok på band. Ett annat barn läser en stund när hon har lagt sig medan ett annat går till sängs och somnar direkt. Många av fosterföräldrarna betonar att barnen somnar väldigt fort.

4.1.2 Aktiviteter

Enligt fosterföräldrarna har de flesta barn någon form av aktivitet som de ägnar tid åt. En fyraårig pojke har för stor oro i kroppen för att han ska kunna koncentrera sig på något förutom att vara ute och leka.

"Just nu har vi ingenting sånt utan det är mest att vi är ute och leker och det är det han behöver...han har så mycket oro i kroppen." (den professionella familjen)

Andra barn rapporteras ägna sig åt olika sporter som fotboll, innebandy, slalom, backhoppning, fiske och simning. Det är bara pojkar som spelar fotboll.

"Fotboll spelar han på torsdagar. Det är väl det som han gör så att säga som jag tycker att det räcker för hans del. Han är ju orolig." (den hjärtevarma familjen)

En av pojkarna jobbar i stallet efter skolan och deltar i många aktiviteter på fritidsgården i närheten där han bor. En annan pojke spelar bollspel, hoppar höjdhopp och cyklar mycket med sina äldre fosterbröder.

Två av de nioåriga flickorna sägs vilja pröva på fotboll medan en av dem har provat innebandy liksom jazzdans men givit upp. Fosterföräldern uttrycker det så här:

"Men annars dansade hon lite jazzdans men det lessnade hon också på eftersom det precis börjar barnprogram då så att..." (den hjärtevarma familjen)

En annan av flickorna i sexårsåldern har enligt fostermamman inte så många aktiviteter men hon badar och simmar på sommaren. Hon

deltar också när familjen har picknick och grillar och hon tittar på storebrors fotbollsmatcher. Att bada och simma på sommaren liksom att cykla är det flera, både flickor och pojkar som gör liksom att vara ute i skogen och bygga koja. En fostermamma berättar att:

"Vi tar mycket promenader och går ut i skogen och bygger koja och hälsar på farmor ofta och går ner till sjön och känner på vattnet." (den hjärtevarma familjen)

Scouterna, ridskola och gympa är populärt hos en annan nioårig flicka. En av fosterföräldrarna nämner som en 'aktivitet' att familjen reser bort över helgen. En annan fostermamma uttrycker sig så här:

"Han är med oss jämt kan jag säga. Så fort vi gör nånting så är ju han med oss. Om vi åker och hälsar på folk, på kalas och så där, då är han med." (den hjärtevarma familjen)

Samme pojke brukar följa med fostermamman och handla.

"Så följer han med mig och handlar och att gå lite i affärer tycker han om, titta på kläder lite och handla mat och sen är han ju ute på tomten och krattar och eldar och sånt där är han med om." (den hjärtevarma familjen)

Även det yngsta barnet som är nio månader hade sina egna aktiviteter. Hon kan sitta och leka upp till tjugo minuter i taget medan hon för saker till munnen. Varje dag är hon ute på promenad i sin barnvagn. En gång i veckan besöker den något äldre pojken, som är ett och ett halvt år, öppna förskolan enligt fostermamman.

"Det brukar vara runt en 10-15 personer när vi brukar vara där. Och så kan vi fika också och då är det roligt att kunna sitta tillsammans med andra barn i samma ålder och äta." (den hjärtevarma familjen)

Några av barnen besöker McDonald's varje söndag tillsammans med fosterpappan, som säger,

"Det är min dag då, till MacDonalds varje söndag." (den aktiva familjen)

Fosterpappan rapporterar också att andra aktiviteter som barnen gör är att besöka det närmaste shoppingcentret och någon gång gå på cirkus. På sommaren åker barnen med fosterfamiljen till Kolmården medan de inte har många aktiviteter under vintern. Fosterföräldrarna anser sig inte ha råd att köpa skridskor och skidor. Fosterpappan tycker att

"---socialen skulle tänka lite på det och ge lite chans åt dom att kunna göra det." (den aktiva familjen)

Aktiviteter som bio, musik och teater förekommer mer sällan. Några av barnen går på bio ibland medan ingen av fosterföräldrarna nämner teaterbesök. Någon form av musikaktivitet är inte heller så vanligt. En av fosterpapporna uttrycker det så här:

"Det är svårt med musik och bio och sånt där vi bor." (den aktiva familjen)

Ett av de yngsta barnen sjunger mycket tillsammans med fosterföräldrarna och har tidigare deltagit i babysång anordnat i kyrkans barntimme. Det innebär att man sjunger, läser ramsor och gör rörelser medan man håller i barnet hela tiden.

"Det är inte stillsamt, det är inte så utan man rör sig hela tiden." (den hjärtevarma familjen)

Det är inte heller många fosterföräldrar som nämner att vara tillsammans med kompisar som en aktivitet men däremot att barnen leker vilket kan innebära att de gör det tillsammans med kamrater.

4.2 Läsningens roll i fosterfamiljer

4.2.1 Att läsa är viktigt

Alla fosterföräldrarna anser att det är viktigt att läsa. De ger däremot uttryck för olika sätt att närma sig läsandet. En del rapporterar

att de lånar böcker regelbundet på bibliotek, andra att de läser böcker som de köper. Somliga läser enbart dagstidning, veckotidningar eller månadstidningar. Några fosterföräldrar är medvetna om läsningens betydelse efter att ha varit på föreläsning om detta. Fosterföräldrarnas svar kan därför misstänkas bero på effekten av social önskvärdhet – det vill säga det de rapporterar *kan* tolkas som att de försöker svara upp mot de förväntningar de tror att intervjuaren har (Kvale, 1997).

I något fall noteras emellertid också att en fosterförälder frågar om inte hennes fosterbarn är för litet för att frågor skulle kunna ställas om barnets läsvanor och läsning. Barnet är ett och ett halvt år.

4.2.1.1 Böcker och behovet av läsning

Hur talar fosterföräldrarna om fosterbarnens behov av läsning? De yngsta barnen rapporteras tycka om att titta i pekböcker och bilderböcker med hårda pärmar. En av dem tycker bäst om bilderböcker med bilar. Det finns även böcker med fint papper och text som står på en särskild plats. Favoritböckerna är dock, enligt fostermamman,

“---bilderböcker utan text med tjocka pappskivor.” (den hjärtevarma familjen)

Flera barn rapporteras ha böcker i hyllan i sina rum, men det framgår inte om de läser dessa böcker eller om de är placerade där, eftersom böckerna är deras egna. Det framgår inte heller om det är ’favoritböcker’ som står i hyllan. En familj har en särskild hylla på undervåningen där alla barnen i familjen

“---springer och tar.” (den professionella familjen)

I en annan familj rapporteras det lilla fosterbarnet ha böcker i en bokhylla där det också finns leksaker.

Fosterbarnets egna böcker sägs komma från olika håll. Många får böcker i present av både biologiska föräldrar, fosterföräldrar och släktingar vilket kan innebära att dessa personer inser vikten av läsning. Däremot får andra fosterbarn inte några böcker eftersom fos-

terföräldrarna anser att det redan finns tillräckligt med barnböcker i hemmet från tidigare år, då deras biologiska barn var yngre. Det yngsta barnet som inte var ett år har inte fått några böcker alls eftersom fosterfamiljen anser att hon är för liten ännu. Barnet som var 18 månader har fått sina första böcker vid ett års ålder.

4.2.1.2 Annat material

De intervjuade fosterföräldrarna uppger att barnen inte är intresserade av serietidningar, vilket kan tyckas något förvånande med tanke på hur många sådana det finns tillgång till. I några familjer finns hur många Kalle Anka tidningar som helst, då flera fosterföräldrar har haft prenumerationer när de själva växte upp och har sparat tidningarna, men fosterbarnen läser sällan dessa. I en fosterfamilj sägs dock att Kalle Anka tidningarna läses som "sagor" och i en annan läser fosterbarnet och fostermamman dessa tillsammans. Om man köper en serietidning så är det ofta i samband med att man tankar bilen eller familjen ska åka på semester eller någon annanstans. Här uttrycker fosterföräldrarna att barnen enbart tittar på bilderna. Det verkar alltså inte vara så viktigt med själva läsningen.

Några av fosterbarnen har fler videofilmer än böcker. De tittar på Kalle Anka, Askungen och Lejonkungen. En fosterpappa säger följande:

"Dom är nästan bättre på att titta på dom än att läsa. Dom får välja om dom vill läsa eller titta. Valfriheten är mycket viktigare än att tvinga folk---" (den aktiva familjen)

En annan av pojkarna tycker inte om att läsa böcker utan tittar hellre på videofilmer på sitt rum. Han rapporteras titta på barnfilmer utan våldsamma inslag. En annan lyssnar på böcker på band när hon ska somna.

4.2.1.3 Skolans betydelse för läsningen

Fosterföräldrar menar över lag att det är viktigt med läsning för att barnen ska få ett stort ordförråd och därmed få lättare att uttrycka sig. Det känner de till. Skolan är också viktig för att barnen ska bli uppmuntrade och få lära sig.

"Det ska vara roligt i skolan för annars är det ingen mening med att kämpa på." (den hjärtevarma familjen).

Barnet måste få känna att han eller hon kan gå vidare och inte behöver sitta och vänta in de andra barnen i klassen. Alla fosterföräldrarna anser att de har bra kontakt med skolan och dess personal.

Ett annat exempel är en av flickorna vars läsning har utvecklats då hon har blivit tryggare efter regelbunden kontakt med båda biologiska föräldrarna. Sedan hon börjat tycka att det är roligt att läsa går det, enligt fosterpappan,

"--- jättebra för henne i skolan." (den professionella familjen)

4.2.2 Fosterbarnens läsvanor

4.2.2.1 Att erövra läsandet

Det finns olika sätt för barn att använda sig av för att erövra läsandet. Det kan exempelvis göras genom att någon läser för dem eller de läser själva egna eller lånade böcker. Barnens ålder eller beteende påverkar också hur och när de lär sig läsa.

De små barnen

En av pojkarna som är orolig och har svårt att sitta still tycker om att bläddra i leksakskataloger. Han gillar även att lägga pussel och kan då sitta still. Det ett och ett halvt åriga barnet, som också är oroligt, tycker om att titta på bilderböcker framför allt med bilder av bilar. Detsamma gäller det yngsta fosterbarnet som gärna tittar i pekböcker.

När, vad och hur läser de barn som kan läsa själva?

-Läxsituationer

Alla sex barn som går i skolan läser för någon av fosterföräldrarna när de har läsning i läxa. Någon läser tio minuter varje dag medan

en nioårig flicka läser högt för fostermamman en gång i veckan. Hon gör också läxorna tillsammans med fostermamman i femton minuter varje dag. Pojken som just lärt sig läsa vill gärna visa att han kan läsa själv och frågar när han inte förstår. Han vill att fosterföräldrarna ska sitta nära, när han läser läxan.

-Läsa vid sänggåendet

Flera av nioåringarna läser numera själva när de ska gå till sängs. Innan de kunde läsa själva var det fosterföräldrarna som läste högt för dem. En fosterpappa medger att han varit dålig på att läsa för barnen, fostermamman har läst för dem vid läggdags. Nu läser den äldsta själv och den yngre följer efter och försöker också att läsa själv. En av de nioåriga pojkarna som läser själv frågar om han inte förstår. Han har även för vana att ligga i sängen och gå igenom dagens händelser tillsammans med en av fosterföräldrarna. Hans fosterpappa läser för honom vid andra tillfällen. (den aktiva familjen)

För tre av barnen är det särskilt viktigt att fosterföräldrarna sitter vid sängkanten och läser en saga eller berättelse. En fostermamma berättar ibland egna sagor om hur det var när hon var liten. Varje kväll läser eller berättar hon i 20 minuter vilket är mycket viktigt för barnen och de håller hårt på att det ska vara så. (den hjärtevarma familjen)

God litteratur är viktig för barn och då kan det vara intressant att veta vilka böcker barnen tycker bäst om. Disneyböcker är populära hos flera av barnen liksom Astrid Lindgrens böcker. Andra böcker som de intervjuade nämner är Sam böckerna, Pettson böckerna liksom vad en fostermamma kallar Godnattsagoboken. Några av barnen tycker dessutom mycket om böcker som handlar om fotboll och djur. De är medlemmar i en bokklubb med djurböcker som specialitet.

-Läsning vid andra tillfällen

Ett av barnen som just har börjat lära sig att läsa vill inte att man läser för honom. Han vill läsa själv och han försöker läsa på allting

som på mjölkpaket, överskrifter i tidningar eller ur morgontidningen där han är särskilt intresserad av namn och år på barn som har födelsedag. Fostermamman berättar att

"--- han är inte intresserad av böcker men när vi läser tidningen försöker han läsa rubrikerna. Men han vill inte att vi läser för honom. Nu när han börjar läsa själv läser han på allting, mjölkpaket och vägskyltar." (den hjärtevarma familjen)

Ibland kan några fosterföräldrar läsa med barnen under helgerna, särskilt när det är dåligt väder. Som en fosterförälder säger:

"Då läser vi en bok och myser." (den hjärtevarma familjen)

Andra läser mer på sommaren, också vid dåligt väder medan några anser att under sommaren läser barnet mindre då han eller hon är ute och badar och leker eller cyklar. Av de barn som går i "nollan" har båda börjat ljuda ord och fosterföräldrarna tror att de kan läsa innan de börjar skolan. Båda barnen har äldre syskon som läser vilket påverkar de yngre syskonen att vilja erövra läsandet. En av dem har också datorprogram i hemmet genom vilket hon lär sig läsa.

En av pojkarna tycker mycket om "Tusen och En Nat" och fosterpappan läser den för honom. Fosterpappan anser att det är en typ av bok som en ung pojke inte ska läsa själv.

"--- jag tycker inte att så små ska läsa sånt ensam. Det är lite konstiga saker där. Han tycker att den är väldigt spännande och...." (den aktiva familjen)

En fosterförälder nämner när vi talar om läsning på egen hand att

"--- nu har datorerna kommit och då vill dom göra nåt på datorn i stället. Spela dataspel och sånt. Men ibland undrar man vart de tagit vägen och då kan de ju sitta där uppe. Vi har också såna där Leka Lär spel på datorn och ett av barnen har precis lärt sig det och hon tycker att det är jättekul.

Och då lär dom sig ju också jättemycket.” (den hjärtevarma familjen)

-Biblioteksbesök

Ett viktigt led i att erövra läsandet är att besöka bibliotek för att låna böcker och bli mer bekant med litteraturen och också lära sig vad biblioteket har att erbjuda (Jackson, 2001). Många bibliotek har ofta aktiviteter för barn från tre år och uppåt. De intervjuade rapporterar att besöken på bibliotek varierar beroende på barnets ålder, men även annat påverkar. De minsta barnen som är omkring ett år gamla besöker inte biblioteket. Fosterföräldrarna anser att barnet är för litet eller också är bibliotekets sagostunder för barn som är äldre. Ett annat skäl som anges till att barnen inte besöker biblioteket är att det finns böcker i hemmet.

Tre av de äldre barnen har aldrig varit på biblioteket tillsammans med fosterföräldrarna. De har inte heller varit där på egen hand, även om de är tillräckligt gamla för att kunna gå dit. Andra familjehem bor så att bokbussen kommer nära hemmet, till exempel där en av de nioåriga flickorna bor. Men vare sig hon eller fosterföräldrarna har anlitat bokbussen. En av pojkarna har besökt biblioteket någon enstaka gång för att leta efter böcker om särskilda djur. De andra tre äldre barnen lånar däremot böcker när klassen går till biblioteket alternativt bokbussen och läser böckerna i skolan. Någon tar hem böckerna hon lånar.

Två av barnen, som är syskon, går till biblioteket ensamma men fosterföräldrarna har aldrig gått med dem dit. Det äldsta barnet som är nio år lånar böcker enligt fosterpappan men hon och brodern spelar också dataspel på biblioteket. Han berättar att

”Det är bara hundra meter härifrån biblioteket finns. Hon lånar böcker och det finns aktiviteter där också, dataspel och sånt där. Det är ett ganska stort bibliotek. Pojken följer också med dit och spelar dataspel men vi har ju dator hemma också. Vi har tre stycken datorer, den stora pojkarna har en och så har vi två till dom och så har vi en sån där play station också.” (den aktiva familjen)

Samma barn får välja om de vill titta på videofilmer eller läsa böcker.

Tre barn i åldern sju till nio år lånar regelbundet böcker på närmaste bibliotek. En av dem lånar en gång i månaden men oftare på sommaren då det behövs mer böcker eftersom familjen vistas på landet. Pojken läser särskilt under regniga dagar på sommaren. Biblioteket har också en fin barnboksamling som fosterpappan har god kunskap om. Fosterföräldrarna köper inte så mycket böcker till honom utan de lånar mest. Dessa tre barn bor i fosterfamiljerna där också fosterföräldrarna lånar regelbundet.

4.2.2.2 Hinder för läsande

Läsvanorna varierar beroende på barnets ålder och barnets beteende. En av fosterföräldrarna anser att barnet som är ett och ett halvt år är för litet för att läsa för honom. Barnet har svårt att sitta still och därför har han inte kunnat sitta i knä förrän vid ett års ålder och då bara en stund i taget. Fostermamman bedömer det som svårt att läsa vid läggdags då pojken har svårt att ligga kvar i sängen och får därför en flaska välling vid sänggåendet och fostermamman sitter med honom en stund. Hon uttrycker att

“Han är inte där än, så att säga.” (den hjärtevarma familjen)

Samtidigt säger hon att både hon och fosterpappan läser för pojken men inte vid något särskild tidpunkt på dagen.

Om det yngsta fosterbarnet i intervjuerna, knappt ett år, säger fosterföräldern att det är för tidigt att läsa för henne både vid läggdags och över huvud taget. Ingen har heller köpt några böcker åt babyen då familjen anser att hon är för liten. Det finns enligt fosterpappan många barnböcker redan i hemmet, som tillhört fosterföräldrarnas egna barn. Fosterföräldern tycker att

“Hon är för liten för att vi ska läsa för henne när hon ska lägga sig. Men hon har visat intresse för en bildbok. Vi kommer att läsa för henne senare.” (den professionella familjen)

När det finns äldre barn i familjen läser modern för dem men inte för fosterbarnet. Hon bedömer det som omöjligt att läsa för pojken då han

“--- inte uppskattar det, han vill upp ur sängen i så fall.”
(den hjärtevarma familjen)

Det går inte heller att läsa för en orolig fyraåring när han ska lägga sig, då pojken ofta har många drömmar. Hans läggprocedur är därför kort. Om fosterföräldrarna läser exempelvis Alfons böckerna, som kan handla om spöken, kan han inte sova utan då ser han spöken i alla vrår. I stället ligger han och pratar för sig själv och sjunger, innan han somnar. Däremot läser de ibland när han kommer från dagis men inte på helgerna, då familjen *”---hittar på andra saker---*” och man läser mer på loven och sommaren än på vintern. (den professionella familjen)

En av de något äldre pojkarna, som också är orolig, är inte så intresserad av böcker utan han gillar mer att plocka och sortera kulor och liknande som han radar upp. Han har dock böcker på sitt rum enligt fostermamman.

4.2.2.3 När det finns stora problem

En fyraårig pojke rapporteras ha oerhört svårt att koncentrera sig. Enligt fosterföräldern har han *“---oro i kroppen---*”. Han är otålig och har svårt att sitta still. På dagis kan han exempelvis inte sitta still och lyssna på sagor. Frågan har ställts om han har någon form av funktionshinder och fostermamman tror att det finns en neurologisk komponent. Ibland kan pojken få ilska utbrott som kan vara svåra att hantera. Dessa fosterföräldrar skulle gärna vilja ha en utbildning.

“Den kunde vara till stor nytta för oss på flera sätt både på grund av språkutvecklingen och hur man ska få honom att sitta still och lyssna, vilka tricks man kan ta till.” (den professionella familjen)

De har tidigare tagit till sig vad en logoped sagt om vikten av läsning också för det lilla barnet, framför allt för språkutvecklingen.

”Ett barn som man inte läser för har jättekämpigt sedan i skolan. Och dom kan följas utav det i många, många år. Och just därför är det väldigt svårt att veta hur man ska kunna ta det med ett barn som inte klarar av att sitta och lyssna.” (den professionella familjen)

Men samtidigt anser fostermamman att det känns inaktuellt att diskutera skolfrågor just nu.

En annan fostermamma tror att om barn har problem i skolan med läsning finns det speciallärare som går in. Åter andra anser att man förmodligen får ropa högt idag för att få den hjälpen.

En fosterfamilj rapporterar att de har placerat de vuxnas liksom fostersonens böcker i fosterföräldrarnas sovrum. Detta har de gjort enligt fostermamman därför att pojken är destruktiv och river ur böckerna ur hyllan. Böckerna har alltså städats undan för att inte förstöras.

4.2.3 Fosterföräldrarnas läsvanor

4.2.3.1 Vad läser fosterföräldrarna?

Flera fostermammor säger att de tycker mycket om att läsa men finner att det finns mindre tid för det med små barn eller många barn i familjen. De läser skönlitteratur om barn- och kvinnoöden men också facklitteratur. I det fallet gäller litteratur som berör deras arbetsområde, familjehemsvård. Flera har läst *”Pojken som Heter Det”* (Peltzer, 1995). Många fostermammor läser förutom den typen av litteratur även olika vecko- och/eller månadstidningar. Fosterpapporna i dessa familjer läser i allmänhet mindre än fostermammorna. Några läser enbart tidningar vilket kan vara facktidningar om båtar, trädgård eller verktyg men även en deckare ibland. Däremot läser så gott som alla fosterföräldrar en lokal eller nationell dagstidning. Prenumerationer på olika vecko- och månadstidningar som Hemmets Veckotidning, Allers, Allt i Hemmet, Hus och Hem, Tidningen Land och en tidning om golf förekommer också.

En fostermamma uttrycker att hon *”--- aldrig hinner läsa, tyvärr”*. Inte heller fosterpappan läser. Anledningen är brist på tid enligt fos-

termamman. En annan fostermamma läser ”--- så gott hon kan”. Hon kommer från ett annat land och anser att hon har vissa svårigheter med språket. Hon läser en tidskrift och veckotidning och fosterpappan läser tidskrifter om jakt och natur. De förmedlar att de själva inte läser böcker, men att fosterbarnet har egna böcker som hon fått överta från släktingar. Det finns också barn- och ungdomsböcker i hemmet som en äldre son har haft. Fosterbarnet beskrivs på följande sätt: som

”--- en ganska lättsam och snäll flicka, duktig på att anpassa sig.” (den hjärtevarma familjen)

Hon rapporteras även duktig i läsning enligt fostermamman som inte läser för flickan nu, då hon kan läsa själv.

Några av fosterpapporna läser ofta och mycket och de har särskilda litterära intressen. En av dem uttrycker sig så här:

”Jag läser väldigt mycket det gör jag. Det är en annan del av livet. Jag läser väldigt mycket böcker. Väldigt mycket dom gamla klassikerna, om och om igen.” (den aktiva familjen)

I den familjen läser fostermamman inte så mycket. En annan fosterpappa är intresserad av historiska böcker medan ytterligare en annan läser allt från kärlek till politik både på sitt ursprungsspråk och på svenska. Han läser inte för fosterbarnen utan det gör fostermamman, då fosterpappan anser att han är dålig på att läsa högt.

4.2.3.2 Biblioteksbesök

De få fosterföräldrar som lånar på bibliotek gör det regelbundet. En fosterförälder som läser väldigt mycket lånar det flesta böckerna på det närmaste biblioteket. De tre fosterbarn som lånar regelbundet på bibliotek ingår i sådana familjer. En fostermamma lånar facklitteratur på biblioteket för egen räkning men fosterpappan lånar inte så ofta. Någon nämner att hon besöker det lokala biblioteket någon gång i månaden men åker ibland också till ett mer välsorterat bibliotek i närmaste större tätort. Anledningen till att fosterföräldrar lånar är att de har så många böcker hemma att de inte köper fler då de inte anser sig ha plats i hemmet för fler böcker.

De fosterföräldrar som inte lånar, vilket är de flesta i undersökningen, anger att de skaffar sig böcker genom att köpa i bokhandel eller genom en bokklubb. Det finns emellertid även fosterföräldrar som varken köper eller lånar.

4.2.4 Sammanfattning

4.2.4.1 Resultatet efter familjetyper

Vad säger fosterföräldrarna om en vanlig dag med barnens aktiviteter samt läsningens roll, de två teman som utkristalliserades vid bearbetningen av svaren på mina frågor? Jag har valt att sammanfatta de olika utsagorna efter indelningen i de olika typerna av familjer.

- Vardagsaktiviteter

Den professionella familjen svarar att barnen en vanlig dag har aktiviteter som är lugna och anspråkslösa. Barnet leker antingen inne eller ute. Det finns en insiktsfullhet i det att det räcker med lek utomhus då barnet är så oroligt att det inte skulle klara av några ytterligare aktiviteter.

Den hjärtevarma familjen talar om mer aktiviteter som fotboll för pojkar och jazzdans för flickor. Annars är det liksom den professionella familjens utsagor anspråkslösa aktiviteter som promenader. Här finns även förståelse och insikt om barnets begränsningar på grund av oro. Det kan inte göra mer än vad det gör för tillfället. Men här finns också utsagor om social samvaro och ofta tillsammans med familjen.

I den aktiva familjen ser man till att barnen hålls igång: man åker till MacDonalds och anser att barnen borde få åka skidor och skridskor på vintern. Det finns också insikt om att det är svårt med kulturella aktiviteter på grund av det geografiska läget där man bor.

- Läsningens roll

Den professionella familjen har en hel del insikt i vilken roll läsningen spelar för ett barns utveckling både språkmässigt och inlärningsmässigt i skolan. I en av dessa familjer hade barnet börjat läsa

bättre sedan hon fick träffa båda sina biologiska föräldrar. För det minsta barnet i studien läser man ännu inte vilket hade kunnat ske.

Liksom när det gäller vardagsaktiviteterna är den hjärtevarma familjen insiktsfull om läsning. Barnet och fosterföräldrarna läser tillsammans, särskilt när det är dåligt väder. Man "myser" tillsammans, man har en varm, positiv och värdefull stund tillsammans. Barnet som inte vill läsa böcker läser ändå på mjölkpaket och liknande vilket är viktigt. Detta har fosterföräldern insikt i. Datorer nämns också, ett hjälpmedel som de flesta måste använda sig av i framtiden. En fosterförälder läser inte för barnet då det inte uppskattar det ännu.

De fosterföräldrar som ingår i den aktiva familjen hade olika utsagor om läsningens roll. Den ena är genuint intresserad av läsning medan den andra inte anser att läsning är så viktigt. Man ska inte tvinga barn att läsa utan valfrihet är viktigare. Bibliotekets närhet kommenteras men mest därför att det finns tillgång till datorer för barnen.

5. HUR SKA RESULTATET TOLKAS?

5.1 Vardag

5.1.1 Vardagsrutiner och struktur

Placerade barn har ofta en otrygg anknytning till vuxna bland annat på grund av upplevelser före placeringen. De kan ha beteendestörningar liksom störningar i den känslomässiga utvecklingen. Vissa barn kan ha varit utsatta för flera placeringar för att däremellan bo med de biologiska föräldrarna, vilket enligt vissa forskare bör undvikas (Howe et al, 1999). De biologiska föräldrarna har ofta alkohol och/eller drogproblem eller lider av psykisk ohälsa, ofta i kombination. Barnens föräldrar i den här studien har de flesta en bakgrund av den typen. Att växa upp i en sådan miljö skapar oftast en otrygg anknytning av något slag. En del fosterbarn har därför behov av särskilt stöd.

Alla intervjuade fosterfamiljer beskriver att de har rutiner och därmed struktur i vardagen, något som barn behöver för att må bra och utvecklas i positiv riktning. Det är särskilt viktigt för barn som tidigare ofta inte haft den typen av struktur i vardagslivet. Flera av fosterbarnen beskrivs som oroliga och har därför större behov än andra barn. Rutinerna i fosterfamiljerna rör sig kring praktiska bestyr och logistik. Man skjutsar barn till dagis och skolan eller ser till att barnen kommer i tid till skolbussen. Framträdande är även betydelser av mat och måltider. Dagen börjar med frukost, vissa barn äter lunch hemma, alla äter middag eller kvällsmål. Sänggåendet ser lite olika ut. Några barn läser själva när de går till sängs medan fosterföräldrarna läser för andra barn. De yngsta barnen får välling vid läggdags. En pojke har snabb läggprocedur. En annan ligger och pratar igenom dagens händelser med fostermamman eller pappan.

Dessa rutiner liknar dem som de flesta familjer har och fosterbarnen framstår här tydligt som en del av familjen. Det finns fina stunder invädda i vardagsrutinerna, till exempel läsning vid sängkanten. En fostermamma berättar ibland för barnet om när hon var liten, vilket ger fosterbarnen en historia bakåt i tiden som kan tjäna som byggesten i deras anknytning till henne - här skapas också en

länk för fosterbarnen med fostermammans förflutna att identifiera sig med.

En annan fin stund som stärker en trygg anknytning är när en av de nioåriga pojkarna vid sänggåendet pratar igenom dagens händelser. Anknytning är en oerhört viktig del av barns utveckling (Allmänna barnhuset, 2004).

5.1.2 Aktiviteter

Alla barn utom ett rapporteras ha någon form av aktivitet, som olika sporter eller jazzdans. Pojkarna har överlag mer aktiviteter än flickorna, särskilt gäller det sport. Här finns en klar skillnad mellan könen. Däremot är både flickor och pojkar ute och cyklar liksom badar och simmar på sommaren. Bygga koja och promenera i skogen är andra aktiviteter de ägnar sig åt. Fosterföräldrarna beskriver besök i affärer och shopping center som aktiviteter. Allt detta är sådant som de flesta familjer ägnar sig åt idag vilket gör att fosterfamiljen inte skiljer sig från andra typer av familjer.

Däremot är det inte många barn som beskrivs ha musikaktiviteter eller går på teater. Biobesök är något mer vanligt. Att det inte är så vanligt med den typen av aktiviteter kan delvis bero på att flera av fosterfamiljerna bor på landet och har långt till teaterlokaler eller musikverksamheter. Men inte heller de äldre barnen som går i skolan deltar i någon musikverksamhet. Några av fosterbarnen vill gärna delta i musikundervisningen i skolan men enligt fosterföräldern har det inte blivit så. Det kan vara så, att fosterfamiljerna inte heller här skiljer sig nämnvärt från andra typer av familjer med samma livsstil, i samma geografiska region och/eller socioekonomiska förhållande.

5.2 Läsning i vardagen

5.2.1. De äldre barnen

Många av de äldre barnen rapporteras läsa själva när de skulle lägga sig. Vore det bra om fosterföräldrarna läste även tillsammans med de äldre barnen? Att sitta tillsammans och läsa fyller flera funktio-

ner – det ger barnen närhet till fosterföräldrarna och det är en stund på dagen då alla kan uppleva lugn tillsammans bortom vanligt vardagsliv.

Att flera fosterföräldrar säger att de inte längre läser för de lite äldre barnen kan säkert bero på att barnen vill läsa själva men också att fosterföräldrarna har en stor arbetsbörda med ibland många barn i familjen. För att hinna med allt som ska göras i ett hushåll kan en halvtimme på kvällen användas till att göra andra praktiska sysslor. Ingen av fosterföräldrarna nämner i intervjuer spontana stunder under dagen då fosterbarnen sitter i knä och kelar eller kramas. Min undran är om det inte finns några sådana stunder eller om fosterföräldrarna glömde bort att nämna dessa i intervjusituationen?

5.2.2 De yngre barnen

Fosterföräldrarna anger att de inte läser för de yngsta barnen vid sänggåendet. För den nio månader gamla babyn läser man över huvud taget inte alls. Familjen anser att hon är för liten och de kommer att läsa för henne senare. I en annan fosterfamilj läser fostermamman för de lite äldre barnen i familjen men inte för det yngsta som är ett och ett halvt år. Enligt ny forskning bör man som förälder börja läsa för barn redan när de är omkring tre månader gamla. Varför är det då så viktigt att läsa för så små barn?

Enligt Makin och Whitehead (2004) finns det stor möjlighet att utveckla kommunikation med babyn liksom att vara nära och krama barnet när man sitter tillsammans och tittar i en bilderbok. Samtidigt så pratar man om det man ser, vilket ger barnet möjlighet att höra ord och meningar som det har nytta av i utvecklingen av språket. Det har också visat sig att mycket små barn som har läst tillsammans med sina föräldrar klarar sig bra i skolan både i matematik och naturvetenskapliga ämnen när de är i sju-åtta årsåldern. Dessutom har de naturligtvis ett bra utgångsläge för läsningen i skolan (Ibid).

Ett av de yngre barnen i studien hade sina böcker i fosterföräldrarnas sovrum. Det innebär att han inte får tillgång till sina böcker, vilket är viktigt för barns utveckling i "literacy".

5.2.3 De oroliga barnen

Ett av barnen har misstänkt neurologisk funktionsnedsättning och därmed alltför stor oro för att kunna ligga och lyssna vid sänggåendet och fosterföräldrarna läser inte för honom just då. Två andra fosterbarn är också oroliga och har svårt att sitta still och lyssna. En av dem kan inte sitta längre stunder i knät, den andra är inte intresserad av böcker. Fostermamman med barnet som eventuellt har en neurologisk funktionsnedsättning uttrycker dock att hon vill ha utbildning i hur man gör med ett barn med en diagnos. Hon vet hur viktigt det är att läsa för barn från tidig ålder och att barn som kommer efter i läsning har svårt att ta igen de kunskapsluckor som kan uppstå när man inte kan läsa.

Pojken på 18 månader som inte kan sitta still och lyssna på en saga kanske skulle uppskatta läsningen om han fick sitta i fostermammas knä. Möjligen är han för orolig och klarar därmed inte av en sagostund.

5.3 Fosterföräldrarnas läsvanor

De flesta fosterföräldrar rapporterar i denna undersökning att de läser böcker av något slag, antingen skönlitteratur eller facklitteratur. De flesta uppger att de läser en dagstidning och följer därmed vad som händer i samhället och världen. Det är en viktig aspekt i fosterföräldrarnas sätt att lära fosterbarnen att läsa. Genom att de även läser böcker hjälper de barnen att förstå vikten av läsning.

Tidsfaktorn verkar spela en roll om man läser, hur mycket man läser eller om man lånar böcker. Även hur många barn man har hemma kan spela en roll. Det finns inte tid till att läsa. Men hur ser dessa fosterföräldrar egentligen på fosterbarnens läsvanor? Även om alla intervjuade fosterföräldrar uttrycker att det är viktigt med läsning.

En fosterförälder rapporterar att hon inte har tid att läsa. Möjligen saknar hon läsningen men det kanske också är så att hon tror att jag förväntar mig ett annat svar.

En fosterförälder uttrycker att han inte läser för fosterbarnen utan det gör fostermamman. Däremot uttrycker han att han läser väldigt

mycket. Frågan kan här bli: läser den fosterpappan egentligen eller svarar han så, därför att han vet att man ska ha böcker hemma? Fosterpappan som läser klassiker läser också regelbundet för sin fostererson. Han överför därmed sitt eget intresse för läsning till barnet. Frågan kan ställas om det finns en koppling mellan hur fosterföräldrarna själva läser och deras förhållande till barnens läsning.

5.4 Läsmaterial och bibliotek

I den här studien är det inte så många fosterföräldrar som uppger att de lånar böcker på bibliotek. Det kan vara en mycket viktig aspekt av läsning för barn. Att tidigt få bekanta sig med det lokala biblioteket kan öppna nya världar för barn (Jackson, 2001). Böcker av god kvalitet är viktigt för växande barn men även andra typer av läsmaterial är av betydelse. Det kan vara texten på paketet för morgonflingor, vägskyltar eller som i fyraåringens fall, leksakskataloger. Huvudsaken är att barn har tillgång till en stor mängd läsmaterial av olika slag, då det är inte bara påverkar deras framtida läsvanor utan även ger dem en inblick i olika funktioner som "literacy" har i samhället (Makin and Whitehead, 2004).

De tre minsta barnen i studien går inte till biblioteket. Flera av de äldre barnen i åldrarna sju till nio går inte heller till biblioteket. Flera av dem besöker dock skolbiblioteket och bokbussen. Fosterföräldrarna lånar inte heller i någon större utsträckning på bibliotek. Tre barn, en sexåring och två nioåringar, lånar regelbundet tack vare att fosterföräldrar också gör det. Här finns en direkt koppling mellan fosterföräldrarnas egna vanor och fosterbarnens.

Fler fostermammor än fosterpappor beskriver att de läser böcker. Har det någon påverkan på flickornas respektive pojkmarnas intresse för läsning? Intressant är att lika många fosterpappor som fostermammor besvarar intervjun. Betyder det att ansvaret är jämnt fördelat i familjen?

5.5 Datorer och videofilmer

När man talar om "literacy" idag är det viktigt att inkludera vad som benämns funktionell "literacy", nämligen att man har kunska-

per om och kan använda datorer, vilket behövs för att komma in på arbetsmarknaden. Av intervjuerna framgår att äldre syskon påverkar yngre syskon genom att läsa för dem men här spelar också dataspel en roll. Ett sexårigt barn får hjälp att lära sig läsa därigenom och två av barnen går till biblioteket inte för att låna böcker utan för att spela dataspel. I övrigt verkar det inte som att fosterföräldrar och fosterbarn använder datorer i någon stor utsträckning.

Flera fosterbarn har mer videofilmer än böcker och de tittar hellre på dessa än läser. De får också välja om de vill se videofilmer eller läsa böcker. Av intervjuerna framgår även att de flesta barnen ser på TV någon gång under dagen eller på kvällen.

6. SAMMANFATTANDE SLUTSATSER OCH DISKUSSION

6.1 Läsnings betydelse

Det är en gammal tradition att barn och vuxna sitter tillsammans och man berättar sagor eller läser rim och ramsor eller sjunger för varandra. Det har alltid fyllt en funktion för att skapa närhet till varandra vilket är viktigt för barns trygga anknytning (Howe et al, 1999). Det har också visat sig att det är lika viktigt att prata med barnet om det man läser tillsammans som själva läsandet. Det har även påpekats att små barn blir medvetna om fonetik genom att höra olika ljud, vilket senare spelar en viktig roll i deras språkutveckling och läskunnighet (Makin and Whitehead, 2004). Även andra studier har visat hur viktigt det är att föräldrar, vilket inkluderar fosterföräldrar, läser för barnen för att stärka närheten till varandra samtidigt som det är utvecklande för barnets "literacy" (Jackson, 2001; Education Matters, 2003). Redan på 1950-talet konstaterades att det finns ett starkt samband mellan föräldrars stöd och uppmuntran och barnens framgång att läsa (Morris, 1963). Genom att läsa för barnen kan man också bygga upp en lust till litteratur och läsning. Det ska vara roligt att läsa böcker. För barn som har upplevt trauman av olika slag kan det vara bra att kunna försvinna in i andra världar och även lära sig om hur andra människor har det (Jackson, 2001). I en självbiografi har det uttryckts så här:

"Böckerna öppnas ut mot ett land barnet tyckte var livet och längtade efter och smet iväg till från sitt eget liv." (Spufford, 2004, s 101)

Det skulle möjligen vara bra för de äldre barnen, som ingår i den här studien, och deras anknytning om fosterföräldrarna fortsätter att läsa vid sängdags. Dessa barn läser mest själva vid läggdags. Även något äldre barn kan må bra av att ha en lugn och avkopplande stund tillsammans med någon av fosterföräldrarna vid läggdags. Då kan de förutom att läsa tillsammans också prata igenom vad som hänt under dagen.

Några av barnen i denna undersökning rapporteras vara oroliga med stora problem med att sitta i knä eller vara lugna nog att lyssna på högläsning. Den kunskapsgenomgång som gjorts i den här studien visar hur viktigt det är att läsa för barn från tidig ålder. Risker för att oroliga barn, som till exempel har olika neurologiska funktionsnedsättningar eller av andra skäl har svårt att sitta still, kan komma efter med sin läsförståelse redan från början. Av det skälet framstår det som viktigt med förebyggande arbete också i förskolan, eftersom de annars kan missa möjligheterna att utvecklas optimalt.

Aktuell forskning visar att barn som kommer efter i skolan har stora svårigheter att ta igen den kunskap som de inte inhämtat. Därför ska man sätta in program så tidigt som möjligt som motvikt (early intervention) (Durlak, 1995). Det bör helst ske *innan* barnet börjat skolan och om det inte görs vid den tidpunkten riskerar barnets misslyckande i skolan växa med tiden. Barn i riskzonen anses de vara som kommer från låginkomst familjer där barnen inte får tillräckligt med stimulans och erfarenheter av socialisering för att bli skolmogna (Gilligan, 2001). Intensivprogram som sattes in för barn i tre- och fyraårsåldern från familjer med låga inkomster visades ge positiva resultat 14 år senare. Lärarna som ingick i programmet hade specialutbildning och gruppen bestod av många lärare och få barn. Dessa barn klarade skolan bättre och de behövde inte specialundervisning så ofta. De gick också ut gymnasiet i större utsträckning än en kontrollgrupp (Durlak, 1995).

Att ha intresserade fosterföräldrar är en av de absolut viktigaste aspekterna för att hjälpa fosterbarn att läsa. Fosterbarn kan av olika anledningar halka efter i sin läsning och då bör någon av fosterföräldrarna ta sig tid att läsa för dem eller lyssna på dem när de läser. På det sättet kan fosterbarn ta igen det som förlorats i läskunnighet.

6.1.1 Andra aktiviteter

Bara ett av fosterbarnen i denna studie deltog i någon musikundervisning eller musikaktivitet. En av Sveriges största exporter just nu är musik, något som tillskrivs kommunala musikskolan som började 1950. Olika kulturella aktiviteter är viktiga för barns utveckling.

Det kan gälla att spela ett instrument eller att sjunga i kör, att gå på en teaterföreställning eller besöka något museum. Ingen av de intervjuade fosterföräldrarna nämnde teater eller museer men det behöver inte betyda att fosterbarnen inte deltar i sådana aktiviteter. I en intervjusituation är det möjligt att helt enkelt glömma bort händelser som varit.

Intressant att notera är att det finns en klar könsskillnad beträffande sportsliga aktiviteter. Det var bara pojkar som spelar fotboll, flickorna ägnar sig åt sådant som jazzdans och ridning. Reflekterar det rollerna i fosterfamiljen där kvinnan har sina sysslor och intressen och mannen sina? Av Höjers avhandling (2001) framgår att fosterfamiljen följer ett traditionellt familjemönster. Men i denna undersökning är det lika många fosterpappor som fostermammor som svarat på intervjufrågorna och alla svarar i stort sett likadant på hur vardagen ser ut. Möjligen kan det vara så, att metoduvalet i den här undersökningen gör att lika många fostermammor som fosterpappor svarar. Men frågan kan också ställas om det verkligen är så att i de intervjuade fosterfamiljerna är kvinnor och män jämlika. Här verkar det inte vara någon skillnad mellan könen och vem som gör vad. Flera fosterpappor är involverade i fosterbarnens vardagsliv. De läser för och med fosterbarnen, någon tar dem till MacDonalds varje söndag. Detta behöver i och för sig inte betyda att könsrollerna är särskilt annorlunda än i Höjers studie (2001)men de kan vara det.

Beträffande TV tittande har föräldrarnas TV vanor inverkan på hur barnen utvecklar sina egna TV vanor (Johnsson-Smaragdi och Jönsson, 2001). I en annan studie har man funnit kulturella klyftor avseende bokläsning. De barn som läser böcker läser mer medan det blir allt fler som inte läser alls (Johnsson-Smaragdi och Jönsson, 2002).

6.1.2 Små barn och bibliotek

Små barn bör besöka biblioteket ofta därför att det är ett av de bästa sätten för små barn att utveckla tidig "literacy" (Makin and Whitehead, 2004). I England får alla barn två böcker när de har sin kontroll på BVC vid 7-9 månaders ålder. Föräldrarna får informationsmaterial om vikten av läsning för och med barnen och om det loka-

la bibliotekets verksamhet (www.bookstart.com). Läsning för och med barn har också ökat sedan detta initiativ började liksom besök på biblioteken (National Centre for Research in Children's Literature, 2001).

Ett annat intressant engelskt projekt gav fosterbarn en viss summa pengar (£25) för att köpa böcker tillsammans med någon vuxen (Bald et al, 1995). I det projektet kom man fram till att kommunen ska uppmuntra läsning och se till att alla placerade barn har möjligheter att köpa egna böcker. Kommunen ska även ge fosterföräldrar utbildning i hur viktigt det är med läsning. Fosterföräldrar bör också se till att placerade barn har möjligheter att låna regelbundet på bibliotek (Education Matters, 2003).

6.1.3 Datorer och videofilmer

Teknologisk "literacy" har blivit en del av informationsområdet och är därför nödvändig för alla för att kunna fungera som arbetare och medborgare (Rassool, 1999). Barn som har halkat efter i skolan har möjligheter att komma ikapp genom att använda sig av datorer och olika dataprogram. De kan bli jämlika då användning av datorer inte är baserad på förkunskaper och egna möjligheter, bakgrund eller föräldrars situation. Om barn har svårt för skrivning och stavning kan de producera samma resultat som sina klasskamrater vilket kan ge dem bättre självförtroende (Education Matters, 2003). Fosterföräldrar kan genom att lära sig datakunskap både utveckla sina egna kunskaper och också ge fosterbarnen bättre stöd när de använder datorerna (Griffiths, 2003). I en engelsk studie visade det sig att fler och fler placerade barn och deras fosterföräldrar använder sig av datorer som kommunen försett dem med (Sellick and Howell, 2004).

6.2 Forskning

Det behövs mer forskning om fosterbarns läsvanor tillika om fosterföräldrarnas. Av en genomgång av forskning inom det här området i Sverige och England framgår att mer empirisk forskning behövs. Den mesta forskningen har gjorts bland professionella personer, framför allt i England. Det skulle vara intressant att veta mer

om vad fosterbarnen själva anser om sin skolgång och sina läsvanor. Det gäller också skolpersonal. Få lärare har intervjuats i de studier som studerats (Kjellén, 2004).

Skolresultaten är viktiga för alla barn då det moderna samhället kräver vidareutbildning för de flesta individer för att man ska få ett arbete. Hur är det egentligen med läsvanor och läskunnighet hos fosterbarnen i den här undersökningen som kan läsa? Vilka resultat har de i skolan? Det framgår inte helt av intervjuerna. Det finns givetvis även andra variabler som behöver undersökas. Resultaten av sådan forskning bör användas av politiker och praktiker för att förbättra möjligheterna för fosterbarn att komma vidare i skolan och därmed i förlängningen skapa bättre livschanser för dem.

6.3 Socialtjänst och skola

Samarbete mellan socialtjänst och skola är en viktig aspekt av arbetet med familjehemsplacerade barn. Som exempel har forskning och policy i England utvecklats i en riktning mot samarbete mellan skola och socialtjänst för att placerade barn ska klara sig bättre i skolan. Två departement, Department of Health och Department of Education and Employment, utfärdade tillsammans år 2000 lagstiftning som tvingar socialtjänst och skola att samarbeta kring fosterbarns skolgång. Den kallas "*Joint Guidance on the Education of Children and Young People in Public Care*" och betonar att kommuner har samma ansvar gentemot placerade barn som föräldrar har gentemot sina egna barn. Placerade barn ska samma möjligheter som alla andra barn. Man samlar bland annat statistik om fosterbarns skolresultat för att kunna genomföra en effektiv implementering av lagstiftningen. I varje skola finns en lärare, "Designated teacher", som har som sitt särskilda ansvar att hjälpa barn som är placerade. Den särskilda läraren måste också se till att varje fosterbarn får en personlig utbildningsplan. Alla inblandade, fosterbarnet, fosterföräldrarna, skolan och socialtjänsten bör samarbeta mot samma mål. De ska också vara lätt att samarbeta mellan olika instanser.

Numera ska olika departement, myndigheter och organisationer i England, som arbetar med barn, samarbeta, vilket går under be-

nämningen “inclusive policy”. Man talar om “Children’s services” som motsats till “Adult services”. Det innebär att alla insatser som rör barn numera har en huvudman vilket i förlängningen bör medverka till att skolan och socialtjänsten samarbetar väldigt nära.

6.4 Allmänna rekommendationer

Med anledning av den här studien och med den genomgång av forskningslitteratur som gjorts i anslutning till den, vad bör man då särskilt tänka på inom socialtjänsten när man arbetar med barn som placeras i familjehem? Vad finns det för kunskap som vi kan ta del av? Det finns olika områden, som också berörts i intervjuerna, som är särskilt viktiga och som vi alla kan använda oss av när vi arbetar med insatser för fosterbarn. De ska samma möjligheter som alla andra barn och då kan följande områden vara särskilt viktiga:

➤ *Förskolan/Skolan*

Det har visat sig att skolan, och särskilt lärarna, är mycket viktiga för placerade barn. De har däremot enligt forskningen inte samma goda resultat i skolan som andra barn. Läsning för och med barnen spelar en viktig roll både i förskola och skola. Ett bättre och tätare samarbete behövs också mellan skolan och socialtjänsten.

➤ *Bibliotek*

Grunden till läsning och läsvanor läggs väldigt tidigt hos barn, när de är bara några månader gamla. Barn i alla åldrar, och det inkluderar babies, ska regelbundet besöka bibliotek för att lyssna på sagoberättelser, sjunga eller lyssna på rim och ramsor och förstås låna böcker. Vuxna ska se till att barn får den möjligheten. Detsamma gäller givetvis placerade barn. Fosterföräldrar och socialsekreterare kan vara uppmärksamma på att fosterbarn behöver detta och se till att de blir regelbundna besökare på närmaste bibliotek.

➤ **Lekotek för barn med särskilda behov**

Många fosterbarn har särskilda behov på grund av olika anledningar. Det kan vara neurologiska funktionsnedsättningar eller av andra orsaker. De behöver därför ha extra resurser för att utvecklas, vilket också kan påverka deras möjligheter till läsning. Detta bör uppmärksammas av både politiker och tjänstemän inom socialförvaltningen.

➤ **Inköp av böcker och datorer**

Att ha egna böcker hemma i bokhyllan stimulerar till läsning. Alla fosterbarn kanske inte får egna böcker i present eller köper egna böcker. Då bör socialförvaltningen se till att dessa barn kan få köpa in ett visst antal böcker varje år.

En dator bör också varje placerat barn ha i hemmet. Detta bör också socialförvaltningen se till att de får.

➤ **Kulturskatten**

Alla områden i den här listan kan sammanfattas i vårt kulturarv. Vi lär oss i skolan om exempelvis vår historia och vår litteratur. På biblioteket finns allt detta att tillgå. Om fosterbarn med särskilda behov kan komma till lekotek kan de också bli delaktiga i den rika kulturskatten, både vår egen och omvärldens. I böcker-nas värld liksom med hjälp av datorn och Internet kan alla fosterbarn få del av allt det underbara som kulturskatten erbjuder, den kulturskatt som också är deras.

Jag vill avsluta denna rapport med några ord skrivna av ett av våra mest berömda fosterbarn, författaren tillika Nobelpristagaren Harry Martinsson. Han har i sin självbiografiska bok *”Nässlorna blomma”* beskrivit hur lille Martin upplevde livet i skolan men också hur han som vuxen såg tillbaka på tiden i skolan och betydelsen därav.

”Han älskade också skolans böcker, läxor, räkningstimmar, kriter, pojknas griffelskrift, lärarinnan Alma. Ja, han äls-

kade skolan. När han blev äldre då kände han ännu denna kärlek lika stark, kände ännu klarare vad skolan var: en ljusvärldens kontroll över hålorna, den spanande ugglan, kunskapens alltid försökande fågel, som jagade gråhetens råttor och skyddade släktet från digerdöden Dumhet” (Martinsson, 1959, s 43).

7. LITTERATUR

Amborn, H. och Hanson, J. (1998) *Läsglädje i skolan*. Falun: Falu Bokproduktion

Andersson, G. (1999) Skolsituationen för barn i familjehem. *Sociologin*, 5, Del 2, 19-29

Bald, J., Bean, J. and Meegan, F. (1995) *A Book of My Own*. London: The Who Cares? Trust

Bookstart www.bookstart.com 25 mars 2004

Department of Health/Department of Education and Employment (2002) *Joint Guidance on the Education of Children and Young People in Public Care*. www.doh.gov.uk 4 mars 2004

Durlak, J.A. (1995) *School-based prevention programs for children and adolescent*. London: Sage Publications Ltd

Education Matters, *For everyone working with children in public care* (2003) London: The Who Cares? Trust

Elliott, A. (2002) The educational expectations of looked after children. *Adoption & Fostering*, 26 (3), 58-68

Fahlén, R-M. (2002) *Barns möten med skriftspråket. Analys med utgångspunkt i Bruners teorier*. Institutionen för beteendevetenskap. Linköpings universitet

Fletcher-Campbell, F. (1997) *The Education of Children Who Are Looked After*. Windsor: National Foundation for Educational Research (nfer)

Garton, A. and Pratt. C. (1989) *Learning to be Literate. The Development of Spoken and Written Language*. Oxford: Basil Blackwell Ltd

Gilligan, R. (2001) *Promoting Resilience: A Resource Guide on Working with Children in the Care System*. London: British Agency for Adoption and Fostering

Goddard, J. (2000) The education of looked after children - a research review. *Child and Family Social Work*, 3, 13-25

Griffiths, C. (2003) *Breaking their fall*. In National Literacy Association and The Who Cares? Trust, *Breaking their fall. Meeting the literacy needs of looked after children*. Birmingham: Questions Publishing Company Ltd

Harker, R., Dobel-Ober, D., Berridge, D. and Sinclair, R. (2004) *Taking Care of Education. An evaluation of the education of looked after children*. London: National Children's Bureau

Howe, D., Brandon, M., Hinings, D. and Schofield, G. (1999) *Attachment Theory, Child Maltreatment and Family Support*. Basingstoke: Pegasus

Höjer, I. (2001) *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborg: Kompendiet-Göteborg

Jackson, S. (ed) (2001) *Nobody Ever Told Us School Mattered*. London: British Agencies for Adoption and Fostering

Johnson-Samaragdi, U. och Jönsson, A. (2001) Tidsanda eller mediearv? *Tidskriften Barn*, 4, 63-77

Johnson-Samaragdi, U. och Jönsson, A. (2002) *TV och bokläsning – samspel eller konkurrens? Bokens ställning i mediekonkurrensen över tre decennier*. Malmö: Malmö Högskola

Kjellén, G. (2004) *Literacy and reading habits of children in foster care: policy and practice in England and Sweden*. Opublicerad Mastersuppsats. University of East Anglia (UEA), School of Social Work and Psychosocial Sciences, Norwich

- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Makin, L. and Whitehead, M. (2004) *How to Develop Children's Early Literacy. A Guide for Professional Carers and Educators*. London: Paul Chapman Publishing
- Martin, P. and Jackson, S. (2002) Educational success for children in public care: advice from a group of high achievers. *Child and Family Social Work*, 7 (2), 121-130
- Martinsson, H. (1959) *Nässlorna blommar*. Stockholm: Svenska Bokförlaget Bonniers
- Morris, J. (1963) *Standards and Progress in Reading*. London: MacMillan
- National Centre for Research in Children's Literature (2001) *Evaluation of the Bookstart Programme*. University of Sussex
- Nutbrown, C. (1997) *Recognizing Early Literacy Development: Assessing Children's Achievement*. London: Paul Chapman Publishing Ltd
- Peltzer, D. (1995) *Pojken som Heter Det*. Prisma
- Ranelid, B. (2004) *Bär ditt barn som den sista droppen vatten*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag
- Rassool, N. (1999) *Literacy for Sustainable Development in the Age of Information*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd
- Riksdagens revisorer: *Familjehemsvården*. Rapport 2001/02:16
- Ruth, J-E. (1991) Reliabilitets- och validitetsfrågan i kvantitativ respektive kvalitativ forskningstradition. *Gerontologia* 5 ,4, 277-290

Sellick, C. and Howell, D (2004) A description and analysis of multi-sectoral fostering in the United Kingdom. *British Journal of Social Work*, 34, 4, 475-493

SFS 1985:1100 Skollagen

SFS 1990:52 Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU

SFS 2001:453 Socialtjänstlagen (SoL)

SOU 1997:108 *Att lämna skolan med rak rygg – om rätten till skriftspråket och förskolans och skolans möjligheter att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter*. (Slutbetänkande av Läs- och skrivkommittén). Stockholm: Utbildningsdepartementet

Social Exclusion Unit (SEU) (2003) *A better education, a better start for children in care*. www.socialexclusionunit.gov.uk (27.2.04)

Socialstyrelsen (1999) *Barn och unga – underlag till Valfärdskommittén (dir. 1999:7)*

Socialstyrelsen (2003) *Statistik* www.sos.se (30.6.04)

Socialtjänstlagen (2001: 453), SoL

Spufford, F. (2004) *Hur jag läste böcker och lärde mig leva (The Child That Books Built)*. Stockholm: Alberts Bonniers Förlag

Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2004:2) *Att knyta an, en livsviktig uppgift. Om små barns anknytning och samspel*

Svenska Kommunförbundet (2003) *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*

Svensson, A.K. (1993) *Tidig språkstimulans*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International

- Swedner, H. (1982) *Sociologisk metod. En bok om kunskapsproduktion och förändringsarbete*. Lund: LiberFörlag
- Trost, J. (2001) *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur
- Utbildningsdepartementet (1994) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna*. Stockholm: Fritzes
- Vinnerljung, B. (1996) *Fosterbarn som vuxna*. Lund:Arkiv förlag
- Vinnerljung, B. (1998) Fosterbarns skolgång och utbildning. Centrum för utvärdering av socialt arbete, Socialstyrelsen. *Särtryck ur Socialvetenskaplig tidskrift*, 1, 58-80
- Vinnerljung, B. Öhman, M. och Gunnarsson, T. (2005) Educational attainments of former child welfare clients – a Swedish national cohort study. *International Journal of Social Welfare*, 14, 265-276
- Werner, E. and Smith, R.S. (1992) *Overcoming the Odds. High Risk Children*. New York: Cornell University Press

Bilaga 1.

Till

Herr och Fru xx

Vilket stöd behöver familjehem inför placerade barns skolgång och utbildning?

För människor som levt och vuxit upp i familjehem, har *utbildningen* under barn- och ungdomsåren visats vara avgörande för hur livet som vuxen blir. En fråga är då hur placerade barn som nu är små bäst kan förberedas och stödjas inför bland annat skolan.

Ni familjehemsföräldrar gör storartade insatser för de barn, som placerats hos er. Vi vet att arbetet tidvis kan vara mycket krävande, men att rätt stöd vid rätt tillfälle inte alltid ges från socialtjänsten.

För att undersöka hur socialtjänsten bäst kan bistå familjehemmen i sitt viktiga arbete, genomförs en undersökning inom Forsknings- och utvecklingsenheten Nordväst (www.fou-nordvast.com). Sigtuna kommun är den av de åtta nordvästkommunerna, där denna undersökning nu genomförs. Därför kontaktas familjehem som har barn från Sigtuna kommun placerade. Kunskapen som undersökningen ger ska användas för att utveckla socialtjänstens arbete för att bättre stödja både familjehemmen och de familjehemsplacerade barnens utveckling.

Undersökningen genomförs av socionom och familjehemssekreterare Gia Kjellén. Hon kontaktar er för en telefonintervju med frågor om vardagen tillsammans med barnet och hur ni uppfattar stödet från socialtjänsten. Ett speciellt frågeformulär används, men också era egna synpunkter är viktiga. Intervjun tar 30 – 40 minuter att genomföra, svaren antecknas i formuläret. Som stöd för minnet spelas samtalet in på band för att undvika missförstånd och felaktig tolkning av det ni framför under intervjun. *Bandet kommer emellertid att förstöras när undersökningen är klar.*

Era kunskaper och erfarenheter som familjehem är viktiga. Vi hoppas därför att ni vill bidra!

Gia Kjellén ringer

-dagen den xx kl.

Passar inte tiden, eller finns det något annat ni vill fråga, går det bra att ta kontakt via e-post eller telefon, så kan vi komma överens om en annan tid. Föreslå gärna en tid som passar!

gia.kjellen@swipnet.se *telefon: 018-71 03 37*

Med vänliga hälsningar

Ann Palm
FoU-chef

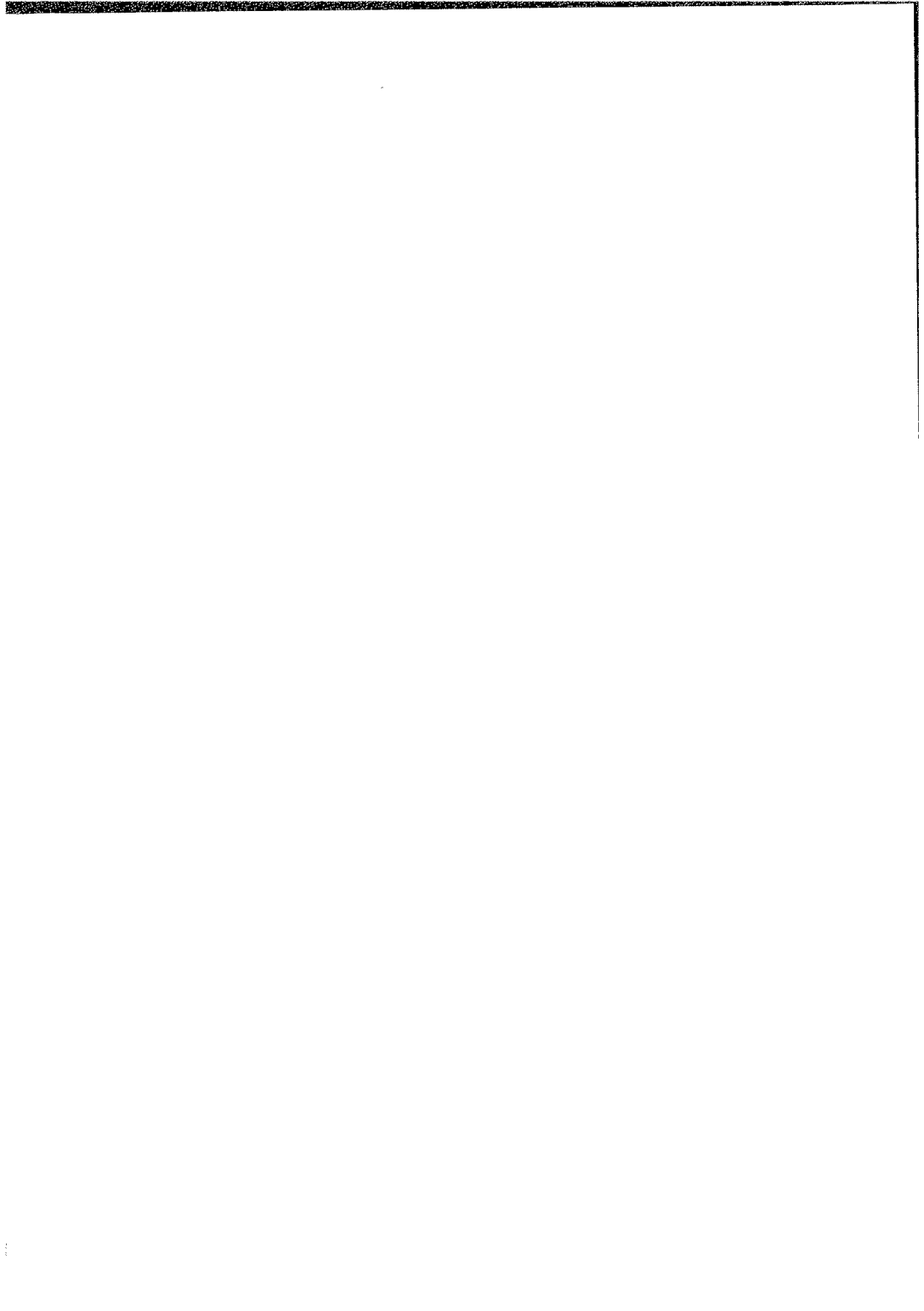
Gia Kjellén
Socionom, projektansvarig

Bilaga 2.

Frågor för intervjuer med familjehemsföräldrar

1. Till att börja med skulle jag vilja fråga hur "en vanlig dag" ser ut för dig och barnet/en.
2. Vilka är era vanligaste aktiviteter med barnet/en? (gymnastik, idrott, teater, musik, bio, kyrkans barntimme, öppna förskolan osv?)
3. Hur ser läggstunderna ut? Läser du något för barnet/en då?
4. Finns det något bibliotek i närheten där ni bor? Brukar ni gå dit? I så fall hur ofta gör ni det?
Finns det bokbuss?
5. Läser du själv? Vad läser du? (böcker, tidningar eller annat)?
6. Har ni någon dags- eller kvällstidning?
7. Om du eller pappan/mamman läser för barnet, vad brukar du/ni läsa?
8. När läser ni tillsammans? Och i vilket sammanhang?
9. Om ni läser böcker tillsammans hur får ni tag på böckerna?
Bokklubb? Genom Internet? Köper i bokhandeln? Brukar ni ge barnet böcker i present?
10. Om ni läser serietidningar tillsammans hur får ni tag på dessa?
Genom en klubb? Genom Internet? Köper i affären? Brukar ni ge barnet prenumeration i present? (Den här frågan kan inte ställas till föräldrarna till de riktigt små barnen)
11. Läser barnet för dig? I så fall när och i vilket sammanhang händer det?

12. Läser barnet/en själv/a? Fråga om de små barnen: Har de böcker som de leker med, bläddrar i, biter på?
13. Har barnet/en egna böcker? Någon favoritbok?
14. Tycker du och din man/fru också om böcker? Samlar ni i bokhyllan eller lånar ni på biblioteket? Är du/ni medlemmar i bokcirkel, läsecirkel eller liknande?
15. Har du några tankar kring läsning och skolans roll för barnet/en?





Små barn i familjehem och deras läsvanor

Studier har visat att familjehemsplacerade barn ofta har sämre möjligheter för framtiden än andra barn genom att de har sämre resultat i skolan. En viktig aspekt av skolutbildningen är läsning och läskunnighet som påverkar barnets förmåga att klara inte bara läsåmnet utan alla ämnen i skolan. Studier har också visat att det är viktigt att vuxna läser för små barn för att deras senare läsvanor och språkutveckling ska stimuleras.

Den här rapporten visar hur fosterföräldrarna läser för och med barnen, vad de läser själva och vad de anser om barnens egna läsvanor och skolgång.

Rapporten utmynnar i rekommendationer för socialtjänsten vad man särskilt bör tänka på inom det här området när man arbetar med barn som placeras i fosterhem.



ISBN 91-89681-14-2

Forsknings- och utvecklingsenheten för socialtjänstens
individ- och familjeomsorg i Stockholm Nordväst
e-post: fou-nordvast@sollentuna.se